

впровадження ініціатив, що дозволять роботодавцям брати активну участь у підготовці кадрів до специфіки роботи на пропонувані ними вакансіях.

3) Підтримка підприємництва шляхом надання грантів, компенсації за працевлаштування окремих категорій (ВПО, ветеранів, молоді) та навчання. Такий підхід сприятиме створенню нових робочих місць, активізації економічної активності й розширенню можливостей для самозайнятості.

Отже, аналіз проблем ринку праці в Україні в умовах воєнного стану вказує на значну його трансформацію під час воєнних дій. Вразливість населення, підвищені безпекові ризики й економічні труднощі створюють серйозні виклики як для працівників, так і для бізнесу. Для покращення ситуації необхідно розвивати програми зайнятості, професійного перенавчання та підтримки підприємництва. Вирішення цих завдань стане основою для стабілізації ринку праці та економічного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Інфляційний звіт, жовтень 2025 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q4.pdf?v=16
2. Яценко Л., Тренди на ринку праці України в умовах війни. НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-10/az_trendi-rinok-praci_09102025.pdf
3. Українські біженці після чотирьох років за кордоном. П'ята хвиля дослідження. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/>
4. Бріль М. С., Другова О. С., Руденко В. О. Аналіз ринку праці в Україні під час військових дій. «Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"». 2025. № 33. С. 18–25.
5. Ринку бракує близько 40 000 водіїв вантажівок. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/rinku-brakuve-blizko-40-000-vodijiv-vantazhivok-809267/>
6. Державний центр зайнятості. URL: <https://old.dcz.gov.ua/analytics/69>
7. Держпраці презентувала дослідження стану незадекларованої праці в Україні у 2025 році. Федерація професійних спілок України. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/okhorona-pratsi-i-zdorov-ya/28831-derzhpratsi-prezentovala-doslidzhennia-stanu-nezadeklarovanoi-pratsi-v-ukraini-u-2025-rotsi.html>
8. До уваги бізнесу. Українці масово думають про звільнення – дослідження. NV. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/svivy-biznes/rinok-praci-ukrajini-top-prichini-zvilnennya-spivrobotnikiv-u-2025-roci-50566164.html>

Кундик Х.В.,

здобувачка освіти, ОПП «Економіка», 4 курс,

Науковий керівник: Григор'єв І.С.,

д.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СУВЕРЕННИЙ БОРГ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ: СУТНІСТЬ І РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Управління боргом є одним із центральних завдань фіскальної політики будь-якої держави, оскільки від його ефективності залежить здатність уряду виконувати соціальні функції та забезпечувати макроекономічну стабільність. В умовах глобалізації фінансових ринків суверенні запозичення стають дедалі вагомішим інструментом покриття бюджетних дефіцитів, що обумовлює необхідність систематичного наукового осмислення природи та наслідків боргових відносин. Для України питання суверенного боргу набуває особливої гостроти з огляду на поєднання структурних дисбалансів бюджету, валютної нестабільності та зовнішніх шоків безпекового характеру, які суттєво ускладнюють управління борговим портфелем. Наукове дослідження механізмів формування та динаміки державного боргу дозволяє виявити системні ризики для фіскальної стійкості й обґрунтувати засади відповідальної боргової політики.

Метою дослідження є аналіз сутності суверенного боргу та оцінка його динаміки і структури в економіці України. Для досягнення мети вирішено такі завдання: розкрито теоретичний зміст поняття державного та суверенного боргу; проаналізовано динаміку боргових показників у гривневому та доларовому вимірах; досліджено структурне співвідношення зовнішнього та внутрішнього боргу; оцінено реальне боргове навантаження через показник відношення боргу до ВВП.

Нормативно-правове визначення державного боргу в Україні закріплене у Бюджетному кодексі України, де він трактується як «загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення та/або внаслідок здійснення правочинів з умовними зобов'язаннями у разі настання обставин згідно з умовами таких правочинів, за яких кредитори можуть реалізувати обмежене право вимагати від держави повернення кредитів (позик), що були надані внаслідок здійснення таких правочинів» [1]. Наведене визначення охоплює як прямі, так і умовні зобов'язання держави, що відрізняє його від вузького трактування боргу виключно як суми залучених і непогашених позик. Поняття суверенного боргу в економічній науці часто використовується як близьке або навіть тотожне поняттю державного боргу, особливо у контексті аналізу боргових ризиків та взаємодії країни з міжнародними кредиторами [2, с. 590]. Водночас суверенний борг має специфічну рису, зокрема відсутність стандартних правових механізмів примусового виконання зобов'язань, що зумовлює особливу структуру стимулів для позичальника та кредиторів і визначає самостійне місце суверенного боргу як об'єкта дослідження у системі публічних фінансів.

Аналіз динаміки державного боргу України свідчить про принципову відмінність між його номінальним зростанням у гривневому вимірі та реальними змінами у доларовому еквіваленті (рис.1). Два кризові періоди у часовому ряді демонструють це виразно. Зокрема, у 2014-2015 роках різка девальвація гривні спричинила стрімке зростання номінального боргу у національній валюті за одночасного скорочення його доларового еквівалента, що свідчить про переважно курсову, а не боргову природу приросту. Причиною стали зовнішньополітична дестабілізація, втрата частини виробничого потенціалу та масштабне залучення міжнародної фінансової підтримки для стабілізації платіжного балансу. Починаючи з 2022 року обидва ряди демонструють синхронне прискорене зростання, що означає реальне нарощування запозичень для фінансування безпекових витрат, соціальних виплат і підтримки критичної інфраструктури. Економічним наслідком такої динаміки є зростання видатків на обслуговування боргу, які конкурують із продуктивними статтями бюджету. Ключовим ризиком залишається валютна складова, адже будь-яке подальше знецінення гривні автоматично збільшує гривневий еквівалент зовнішніх зобов'язань, посилюючи фіскальний тиск без залучення нових кредитів.

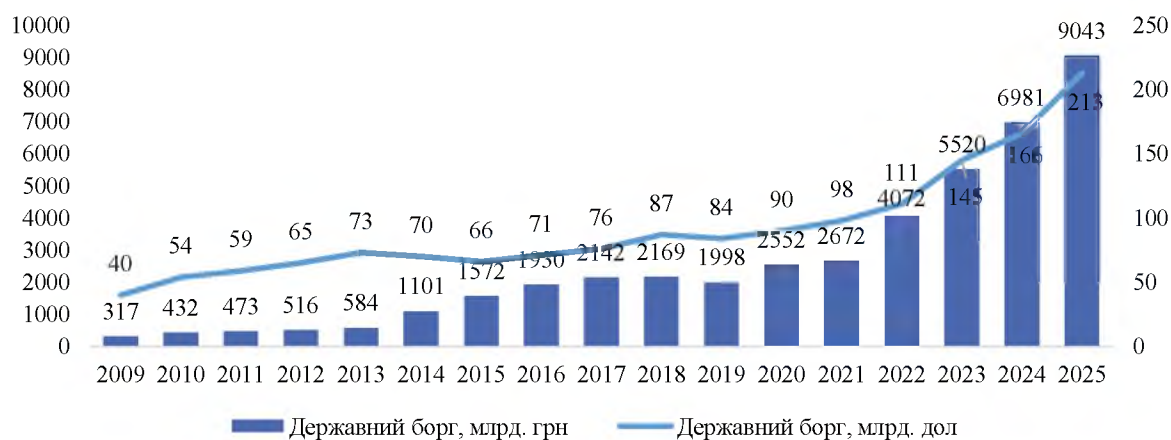

Рис.1. Динаміка державного боргу України в гривневому та доларовому еквівалентах за 2009-2025 рр. [3]

Структурний аналіз боргового портфеля виявляє стійке зміщення у бік зовнішніх джерел фінансування (рис.2).

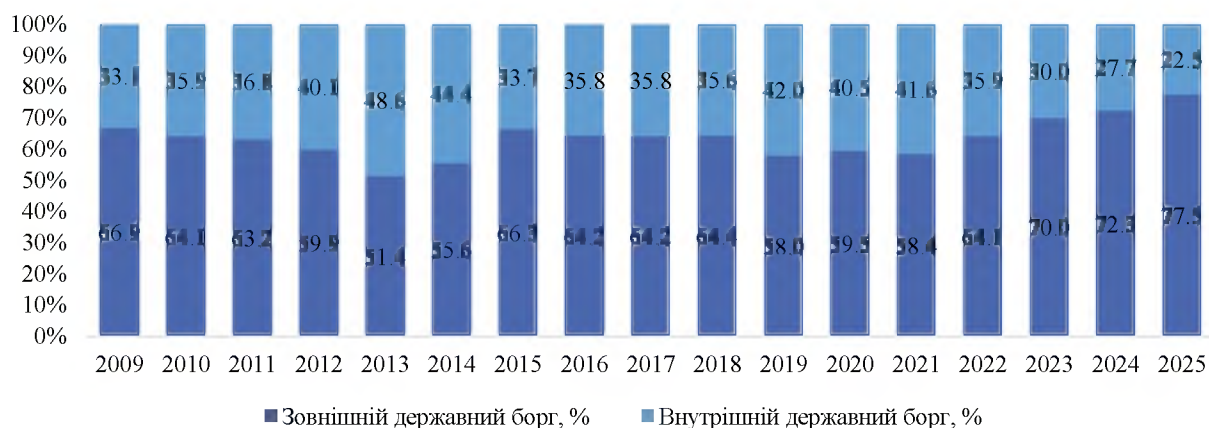

Рис.2. Структура державного боргу України за складовими за 2009-2025 рр., % [3]

У 2009-2013 роках питома вага зовнішнього боргу поступово скорочувалася, що відображало активніший розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів та відносну доступність внутрішніх ресурсів. Кризи 2014-2015 та 2022-2025 років послідовно й суттєво змінювали це співвідношення на користь зовнішньої компоненти. Причини цього зміщення різняться, зокрема у 2014-2015 роках воно пояснюється переважно девальваційним ефектом переоцінки, а у 2022-2025 роках – реальним нарощуванням зовнішніх кредитів від міжнародних фінансових організацій та двосторонніх партнерів. Така структура боргового портфеля несе кілька категорій ризиків. Валютний ризик полягає у тому, що обслуговування зовнішнього боргу здійснюється в іноземній валюті й безпосередньо залежить від курсової динаміки, а тому послаблення гривні автоматично збільшує реальне боргове навантаження. Ризик також пов'язаний із тим, що доступ до зовнішніх ресурсів обумовлений виконанням програмних вимог кредиторів, а зміна умов співпраці або невиконання зобов'язань може призвести до різкого скорочення фінансування. Ризик концентрації означає надмірну залежність від обмеженого кола донорів, що знижує гнучкість боргової політики та позиції держави. Економічним наслідком домінування зовнішнього боргу є також обмеження внутрішнього кредитного ринку, адже конкуренція держави за зовнішні ресурси зменшує стимули для розвитку інструментів внутрішніх запозичень.

Відношення державного боргу до ВВП є інтегральним індикатором фіскальної стійкості, що пов'язує номінальний обсяг зобов'язань із реальним виробничим потенціалом економіки (рис.3).

Рис.3. Співвідношення державного боргу до ВВП України за 2009-2025 рр., % [3; 4]

У 2009-2013 роках показник утримувався на помірному рівні, що відображало відносну збалансованість між обсягом запозичень і темпами економічного зростання. Різке підвищення у 2014-2016 роках пояснюється одночасною зростанням чисельника через девальваційну

переоцінку боргу та скороченням знаменника через рецесію й стиснення номінального ВВП. Це класичний приклад того, як боргове навантаження може різко погіршитися навіть без суттєвого нарощування нових запозичень. Тимчасове зниження показника у 2019-2021 роках стало наслідком зміцнення гривні та прискореного зростання номінального ВВП, зумовленого інфляційним ефектом. Однак це поліпшення не відображало реального скорочення боргових зобов'язань і було повністю нівельоване з початком повномасштабного вторгнення. Динаміка після 2022 року визначається реальним нарощуванням запозичень, а перевищення боргом обсягу річного ВВП у 2025 році означає якісний перехід до режиму підвищеної фіскальної вразливості. Економічним наслідком є ефект «боргового навісу» (debt overhang), за якого очікування майбутніх фіскальних коригувань підвищує невизначеність для економічних агентів і стримує інвестиційну активність. Ризик рефінансування посилюється концентрацією погашення пільгових зовнішніх кредитів у середньостроковій перспективі, що обмежуватиме простір для видатків на відновлення навіть після завершення активної фази конфлікту.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що суверенний борг України формувався під впливом структурно різнорідних чинників, що вимагає їх диференційованої аналітичної оцінки. Кризові періоди у борговій траєкторії країни мали принципово відмінну природу: перший зумовлений переважно валютним знеціненням і переоцінкою зобов'язань, другий – реальним нарощуванням зовнішніх запозичень для фінансування потреб безпеки. Структурне зміщення боргового портфеля на користь зовнішніх ресурсів посилює валютну вразливість та обмежує автономність боргової політики. Відношення боргу до ВВП, що перевищило 100%, свідчить про вихід за межі традиційних індикаторів безпечного рівня боргового навантаження та підвищення ризиків рефінансування у середньостроковій перспективі. Нейтралізація накопичених ризиків вимагає реалізації середньострокової стратегії боргової консолідації у поєднанні зі стимулюванням економічного зростання як чинника природного зниження боргового навантаження.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 11.12.2025).
2. Бечко П. К., Пташник С. А., Лиса Н. В., Шеїн В. В. Методологічні аспекти фінансової політики України. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. 2025. № 106. С. 587-595.
3. Державний борг України. Мініфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
4. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. Мініфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

Латанська С. В.,
здобувачка освіти, ОПП «Економіка», 4 курс,
Науковий керівник: Іванова Н. Ю.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет «Києво-Могиланська академія»

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво змінює підходи до ведення бізнесу та формує нові вимоги до його ефективності й конкурентоспроможності. Штучний інтелект стає важливим інструментом, який дозволяє підприємствам автоматизувати процеси, краще аналізувати інформацію та швидше приймати управлінські рішення.